

Anatol Aksamitow, Maria Czurak. *Słownik frazeologiczny białorusko-polski. Беларуска-польскі фразеалагічны слоўнік*. Warszawa: Fundacja Slawistyczna. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, 2000. 260 s.

“Беларуска-польскі фразеалагічны слоўнік” – гэта першае лексікаграфічнае супастаўленне фразеалогіі беларускай і польскай моў. З выданнем слоўніка часткова ажыццяўляюцца даўнія планы Міжнароднай камісіі па праблемах славянскай фразеалогіі пры Міжнародным камітэце славістаў, запісаныя яшчэ ў 1982 г. у Яблонне, аб неабходнасці супастаўляльных даследаванняў фразеалогіі славянскіх моў і стварэння адпаведных славяна-славянскіх і славяна-неславянскіх слоўнікаў. Слоўнік склалі спецыялісты па фразеалогіі і парэміялогіі Анатоль Аксамітаў (ім апрацаваны літары А – Г, С – Я) і Марыя Чурак (літары Д – Р) у рамках супрацоўніцтва паміж Нацыянальнай акадэміяй навук Беларусі і Польскай акадэміяй навук. Дарэчы, на палях супервокладкі выдання чытач знойдзе звесткі пра навуковыя інтарэсы складальнікаў, іх асноўныя кнігі і іншыя працы.

Слоўнік змяшчае каля 6500 фразеалагічных адзінак беларускай мовы і іх польскія адпаведнікі. Па словах складальнікаў, аўтары “выходзілі з найбольш шырокага разумення аб’екта фразеалогіі як спалучэння лексем незалежна ад ступені іх устойлівасці (прадукцальнасці кампанентаў) або ідыяматычнасці (семантычнага пераўтварэння кампанентаў)” (с. 11). Слоўнік уключае фразеалагізмы ў вузкім сэнсе (ідэімы): у *ружовым святле* (бачыць) – *w rozowych kolorach* (widzieć, przedstawiać) (с. 166), народныя тэрміны: *мядзведжае вухо* [мядзведжыя вушкі] – *bot. dziewanna drobnokwiatowa* (с. 53), устойлівыя параўнанні: *маўчаць як авечка* – *milczec jak owieczka*, *пакорны як авечка* [ягня] – *łagodny [potulny] jak baranek [jak owieczka]* (с. 21–22), прыказкі і прымаўкі: *за двума зайцамі пагонішся, ніеоднага не зловіш* – *kto dwa zające goni, żadnego nie złapie* (с. 94), устойлівыя неідыяматычныя спалучэнні, для якіх характэрна міжмоўная ідыяматычнасць (іх семантычная і граматычная структура не супадае ў дзвюх мовах): *паслужны спіс* – *karta przebiegu służby*, *будзь гатоў!* – *czuwać!* (с. 36). Таксама ў слоўнік увайшлі складаныя словы: *збордужына* – *zbieranina spod ciemnej gwiazdy*

(с. 94), спалучэнні назоўніка і прыназоўніка: *на прыцемку* – 1. *o zmierzchu*; *о змроку*; 2. *o swi-cie*; *о brzasku* (с. 148).

Артыкул слоўніка змяшчае беларускі фразеалагізм і яго польскі адпаведнік (некалькі адпаведнікаў). У беларускіх адзінках абазначана месца націску кампанентаў, паліграфічна даволі няўдалае – з апострафам і прабелам на цэлую літару (напрыклад: з *’аўца*). Акрамя таго, колькасць памылак у вызначэнні месца націску складае больш за сотню. Беларускія выразы (за выключэннем асобных шматзначных адзінак) не тлумачацца сродкамі беларускай мовы, а толькі з дапамогай польскіх адпаведнікаў. З прычыны абмежаванага аб’ёму выдання адсутнічае ілюстрацыйны матэрыял, граматычныя і стылістычныя паметы. Паметы тыпу *размоўнае* пры беларускіх адзінках аўтары не ўказваюць яшчэ і таму, што яны тычацца большасці фразеалагізмаў і сапраўды непатрэбныя. Польскія адзінкі часам маюць паметы: *bot.* – *botanicz-ny, daw.* – *dawny, wulg.* – *wulgarny* і інш., але іх выкарыстанне недастатковае: так, да аднаго фразеалагізма прыводзяцца два польскія адпаведнікі без указання на іх экспрэсіўна-стылістычныя адрозненні: *параўн. да Абрама на піва ісці* – *iść do Abrahama na piwo, przeniesć się na łono Abrahama* (с. 21).

У канцы слоўніка прыведзены спіс загалоўчаных слоў польскіх выразіў з адсылкай да старонак, на якіх яны знаходзяцца.

Слоўнікавыя артыкулы размешчаны ў алфавітным парадку паводле апорных слоў фразеалагізмаў. У якасці апорнага слова аўтары вылучаюць “першы назоўнік як семантычны цэнтр большасці фразеалагізмаў” (с. 15), пры адсутнасці назоўніка – дзеяслоў, пры адсутнасці дзеяслова – прыметнік і г. д. Улічваецца і тое, што парадак следвання кампанентаў некаторых выразіў можа мяняцца, і першым назоўнікам з’яўляецца іншае слова. Такія адзінкі змяшчаюцца ў слоўніку некалькі разоў, пры гэтым аб’ём артыкулаў можа адрознівацца: *параўн. вачэй [вочы] пазычаць / пазычыць у сабакі* – *daw. od psa oczu pozyczyc; daw. psu oczu sprzedac; nie miec wstydu, byc bezwstydnym* (с. 44) і ў *сабакі вачэй пазычыць* – *nie miec wstydu [sumienia]* (с. 162). Магчыма, у такіх выпадках дастаткова адсылкі аднаго артыкула да другога.

Выбраны фармальны падыход дазваляе лагічна і паслядоўна раскласіфікаваць матэ-

рыял і размясціць яго ў слоўніку, але, верагодна, першы назоўнік не трэба называць апорным словам ці семантычным цэнтрам, бо часта не ў ім сэнсавая, а тым больш вобразная “апора” фразеалагізмаў: параўн. *цялячае захапленне, цялячыя пяшчоты*. Большасць фразеалагізмаў з’яўляюцца цэласна перасэнсаванымі адзінкамі і не маюць аднаго асноўнага (“апорнага”) у семантычным плане слова-кампанента: напрыклад, *ушыцца ў сабачую скуру, сказаць пару цёплых слоў* і інш.

У слоўніку выкарыстоўваецца зручная для чытача сістэма графічных сродкаў: кампанент фразеалагізма, які лічыцца апорным, выдзяляецца тлустым шрыфтам, словы-суправаджальнікі ладаюцца ў круглых дужках, факкультатыўныя элементы – у ламавых дужках. Варыянты падаюцца ў квадратных дужках, пры гэтым вылучаецца асноўны варыянт, а астатнія – адсылаюцца да яго. Аўтары выдзяляюць тры віды варыянтаў: фармальныя (фанетычныя, марфалагічныя і інш.): *мець мух у носе* [з *мухамі ў носе*] (с. 129), лексічныя (паводле складу кампанентаў): *адзін Бог* [Алах, чорт] *ведае* (с. 30) і змешаныя (паводле формы і складу кампанентаў адначасова): *як абручом* [як *абцугамі*] (с. 21). Акрэсленыя варыянты даюць пэўнае ўяўленне пра крытэрыі размежавання фразеалагічных варыянтаў і сінонімаў, якія выкарыстоўваюць складальнікі, але цікава было б даведацца больш пра пазіцыю аўтараў па гэтаму пытанню, тым больш што некаторыя выразы ла-рознаму прадстаўлены ў дадзеным і іншых выданнях. Так, выразы *лічыць варон* і *страляць варон* у “Фразеалагічным слоўніку беларускай мовы” І.Я. Лепешава (1993) падаюцца як розныя адзінкі, другое значэнне якіх не супадае, у рэцэнзуемым слоўніку – як адна адзінка; варыянтамі таксама лічацца выразы *быць/пабыць у коле і ў мяле* [на кані і пад канём, у кузні і ў млыне, на возе і пад возам, на лаве і пад лаваю] і г. д.

Часам на першым месцы ў артыкуле знаходзіцца менш распаўсюджаны варыянт, напрыклад: *błędna [zabłąkana] owca* (параўн. у слоўніку Ст. Скарупкі (1967–1968): *zabłąkana owca* (с. 631), хаця ёсць і параўнанне *chodźcie jak błędna owca*).

Польскія адпаведнікі беларускіх фразеалагізмаў прадстаўлены рознымі відамі. У прадмове аўтары вылучаюць шэсць тыпаў адпаведнікаў, якія ўтвараюць градацыю па ступені блізкасці да зыходнага беларускага фразеалагізма. Цяжка прызнаць удалай тую тэрміналогію, з дапамогай якой аўтары абазначаюць кожную ступень. Так, тэрміны “эквівалентныя ізафраземы”, “тоесныя ізафраземы”, “адэкватныя ізафраземы” не даюць уяўлення пра адрозненні выказаў у ступені блізкасці да беларускай адзінкі. Лічыцца замест такіх назваў былі б больш інфарматыўнымі.

Некаторыя адпаведнікі ў значнай меры не супадаюць паводле семантычнага аб’ёму: напрыклад, фразеалагізм *пасадыць у галёш* [у лужыну, у лужу], які мае значэнне ‘паставіць у няёмкае, смешнае становішча’, перакладаецца як *podłożyć komus swinię* (с. 63), што азначае ‘цішком зрабіць подласць, не-

прыемнасць каму-н.’; выраз *pasz drzec z kogos* са значэннем ‘караць, біць каго-н.’ мае адпаведнік *вяроўкі віць з каго* (с. 57), што значыць ‘падпарадкоўваць сабе каго-н.’ Часам у слоўніку ўказваецца толькі адно значэнне словазлучэння, якое можа тлумачыцца некалькімі спосабамі: так, словазлучэнне *ракам устаць* апісвае ў літаратурнай мове позу чалавека, у народнай мове – дрэнны настрой. У слоўніку яно перакладаецца толькі як *wstać lewą nogą* (с. 197). Фразеалагізм *пусціць чырвонага* *пеўня* падаецца з факкультатыўным кампанентам *чырвоны* (с. 140), але асобна не прыводзіцца выраз *пусціць пеўня* ‘выдаваць пісклівыя гукі, сарваўшыся на высокай ноце пры спяванні, маўленні’.

Трэба таксама адзначыць памылкі друку ў слоўніку: *слаўянскай* замест *славянскай* (с. 6), часам памылковае напісанне літары ў, пропуск літары: *апраўляцца* замест *адпраўляцца* (с. 21), *падвядеш* замест *падвядзеш* (с. 130), *fałzywa* замест *falszywa* (с. 57), *proy* замест *probu* (с. 58) і інш. У многіх выпадках двум беларускім дзеясловам (закончанага і незакончанага трывання) адпавядае толькі адзін польскі: *ставіць / паставіць кропку над “i” – postawić kropkę nad “i”* (у той час як ёсць і дзеяслоў *stawiać*).

Рэцэнзаваны слоўнік прадстаўляе багаты фразеалагічны матэрыял дзвюх блізароднасных моў. Застаецца толькі пажадаць, каб ён быў перавыдадзены ў значна большым аб’ёме, з большай лінгвістычнай інфармацыяй аб кожным фразеалагізме.

С.У. Галык,

выкладчык кафедры тэарэтычнага і славянскага мовазнаўства

Научные труды кафедры русской литературы БГУ. Выпуск 1. Мн.: РИВШ БГУ, 2002. 246 с.

Достаточно объемная книга включает 15 статей, обращенных к прозе, поэзии и драматургии XIX–XX вв., а также к личности исследователя «Слова о полку Игореве» Н.П. Анцукевича (статья Л.И. Зарембо).

Книга знакомит читателя с авторами статей по своеобразным аннотациям их творчества, области литературоведческих интересов, наконец, по их портретам, что позволяет при чтении как бы вступать в некий личностный диалог.

Читатель очередной раз может соприкоснуться с материалами исследований произведений художников слова (Н.В. Гоголь, Ф.М. Достоевский, Л.Н. Толстой), погрузиться в неисчерпаемый Серебряный век (О. Мандельштам, А. Белый, М. Цветаева, В. Хлебников), поближе познакомиться с творчеством писателей, называемых «обыкновенными талантами» (Ф.М. Достоевский), заглянуть в современную «мастерскую» русской литературы, входящую вместе с нами в новое тысячелетие (Т. Толстая, А. Кушнер).

Глубокий, объемный и панорамный анализ современного состояния русской драмы,